

ECOLOGICAL SENSE IN “CÁ LINH ĐI HỌC” BY LE QUANG TRANG

Nguyen Thi Ngoc Han

Dong Nai University

Email: ngochan1078@gmail.com

Received: 26/02/2025; Reviewed: 12/3/2025; Revised: 15/3/2025; Accepted: 25/3/2025; Released: 28/4/2025

DOI: <https://doi.org/10.54163/ncdt/446>

Protecting the ecological environment is the task of all humanity in all fields, including literature. Vietnamese children’s literature has had many achievements in educating morality and behavior in social relationships. One of the meaningful results is the impact on children’s awareness and feelings about consciousness and responsibility to protect the ecological environment surrounding their lives. Cá Linh đi học is an excellent children’s literary work by Le Quang Trang that not only attracts children to the interesting journey of Linh Ông but also raises numerous ecological issues. The article focuses on researching the story from the viewpoint of the ecological sense to arouse emotions, awareness and responsibility for some of the current environmental issues in the Mekong Delta.

Keywords: *Ca Linh di hoc; Ecological sense; Natural environment; children’s literature; Ethics.*

1. Đặt vấn đề

Xã hội đương đại đặt ra nhiều vấn đề cấp bách trong đời sống hàng ngày, đặc biệt là đạo đức, mối quan hệ giữa con người với thế giới tự nhiên. Phê bình sinh thái ra đời như một cách nêu lên tiếng nói phản đối con người “bạo hành” thế giới tự nhiên đến mức mất nhân tính. Trong quan điểm sinh thái học nhân bản xem con người là một thành tố của môi trường sinh thái có trách nhiệm gìn giữ và bảo vệ môi trường tự nhiên, xem sự tồn sinh của môi trường tự nhiên cũng là sự tồn sinh của chính con người. Vì vậy, nhiệm vụ của con người không phải là chinh phục tự nhiên, khai thác tự nhiên phục vụ cho lợi ích của mình mà phải biết dựa vào quy luật tự nhiên, vận dụng linh hoạt vào hoạt động thực tiễn, sống tôn trọng, hài hòa với tự nhiên, xem đây là những nguyên tắc căn bản để luận giải vấn đề môi trường sinh thái văn hóa.

Trong những năm trở lại đây, văn học thiếu nhi Việt Nam đã thực sự đem lại không khí sôi động vừa tạo tác nên diện mạo của bản thân mình, vừa khẳng định vị thế trong lòng độc giả của Việt Nam và các nước trên thế giới. Bên cạnh đó, các nhà văn thiếu nhi còn quan tâm đến các vấn đề thời sự mang tầm nhân loại hiện nay, đó là vấn đề thay đổi khí hậu toàn cầu. Từ thông điệp đơn giản đến những triết luận sâu xa, mục đích cuối cùng của các tác phẩm thiếu nhi chính là giáo dục cho các em về việc bảo vệ môi trường sống nhân loại.

Đối với các em thiếu nhi, đây chính là độ tuổi

tốt nhất để giáo dục nhân cách trong việc bảo vệ thế giới môi trường tự nhiên. Một trong những “kênh” hữu hiệu chính là các tác phẩm văn học. Đây là loại hình nghệ thuật đặc biệt có tác động sâu sắc, lâu dài đến nhận thức của các em không chỉ ở thời điểm hiện tại mà còn tạo nên nhân cách bền vững sau này.

Nhà văn trẻ Lê Quang Trang (1996), quê An Giang, đã được trao nhiều giải thưởng văn chương và có các tác phẩm đã xuất bản như: *Áp tai vào đất* (tập thơ), *Dòng sông không trôi* (tập truyện ngắn), *Thủ lĩnh băng vịt đồng* (truyện dài thiếu nhi)... Anh vừa góp mặt ở Giải thưởng Văn học tuổi 20 lần VII với tập truyện ngắn *Vết sáng của bụi*. Trong số các tác phẩm được chọn vào chung khảo, đây là một trong những tác phẩm hiếm hoi viết về con người, thiên nhiên và văn hóa miền Tây Nam Bộ. Truyện dài *Cá Linh đi học* là một trong những tác phẩm mới của cây bút trẻ Lê Quang Trang xuất bản cuối 2023. Bên cạnh câu chuyện phiêu lưu đầy lý thú của chú cá Linh, *Cá Linh đi học* còn đặt ra vấn đề sinh thái nhức nhối hiện nay ở đồng bằng sông Cửu Long. Về sự suy giảm nguồn sinh vật nước, về sự thay đổi của khí hậu tác động đến sự thay đổi môi trường sống và khả năng thích nghi của các loài vật,... Đặc biệt nhất là văn hóa ứng xử của con người đối với môi trường tự nhiên. Con người đã khai thác, tận diệt đến tàn độc đối với sinh vật. Câu chuyện là một tiếng chuông cảnh tỉnh đối với con người trong mối quan hệ ứng xử với môi trường tự nhiên.

2. Tổng quan nghiên cứu

Phê bình sinh thái là nghiên cứu mối quan hệ giữa văn học và môi trường tự nhiên (Cheryll Glotfelty, 1996). Thuật ngữ “sinh thái học” ra đời vào khoảng năm 1869 do nhà sinh vật học người Đức Ernst Haecker đề xuất. Ông là người đặt nền móng cho môn khoa học sinh thái về mối tương quan giữa động vật với các thành phần môi trường vô sinh. Với tư cách là một khuynh hướng phê bình văn hóa và văn học, phê bình sinh thái hình thành ở Mỹ giữa những năm 90 của thế kỷ XX. Đến nay, trong nghiên cứu phê bình theo hướng sinh thái ở Việt Nam đã có nhiều công trình đề cập đến, tiêu biểu có thể kể đến, như: *Con người và tự nhiên trong văn xuôi Việt Nam sau 1975 từ góc nhìn phê bình sinh thái* (Nguyệt, 2016); *Phê bình sinh thái là gì?* (Mai, 2017), *Rừng khô, suối cạn, biển độc... và văn chương* (Thy, 2017); *Phê bình sinh thái: Tiếng nói bản địa - Tiếng nói toàn cầu* (Nhiều tác giả, 2017); *Phê bình sinh thái với văn xuôi Nam Bộ* (Nhiều tác giả, 2018),... Bên cạnh đó, xuất hiện nhiều bài viết nghiên cứu chuyên sâu của Trần Đình Sử đăng tải trên blog cá nhân có nhiều đóng góp cho không khí phê bình sinh thái trở nên sôi động và có bề dày. Nhìn chung, các công trình, bài viết về phê bình sinh thái ở Việt Nam khá phong phú, đa dạng. Bài viết này vận dụng lý thuyết đó để phân tích tác phẩm *Cá Linh đi học* của Lê Quang Trọng nhằm làm rõ một vài phương diện của cảm quan sinh thái và bài học ứng xử với thế giới tự nhiên cho các em thiếu nhi.

3. Phương pháp nghiên cứu

Bài viết sử dụng phương pháp tiếp cận liên ngành văn học và sinh thái học, phương pháp phân tích và tổng hợp tài liệu thứ cấp. Bài viết kế thừa các kết quả nghiên cứu về sinh thái học từ đó phân tích, làm rõ một số vấn đề về cảm quan sinh thái trong một tác phẩm văn học cụ thể.

4. Kết quả nghiên cứu

Cá Linh đi học gồm có 2 phần: *Phần I: Ra sông lớn* và *Phần II: Vào đồng ruộng* được chia thành 20 đoạn khúc giúp cho các em thiếu nhi dễ đọc, dễ theo dõi diễn biến hành trình của nhân vật. Tác phẩm kể về chuyến “đi học” kì thú của chú cá tên Linh Ông để có thể trưởng thành. Linh Ông phải tạm xa con sông quê nhà Biển Hồ vượt qua vô vàn khó khăn thử thách lao mình về phía hạ nguồn rộng lớn. Từ đây, Linh Ông tận mắt nhìn ngắm thế giới, trải qua những thử thách - bài học sống còn để trở nên mạnh mẽ hơn, hiểu biết hơn và giàu lòng yêu thương hơn. Trên con đường “du thủy” đó, Linh

Ông có thêm những người bạn như cá Heo, Tôm Bọc, thằng Rô ron, gia đình cá Lóc, gặp gỡ với ông Sáu Năm Chèo, cụ Rùa có tài tiên tri... và chúng đối diện với bao hiểm nguy, gian khổ, đối diện với những lần con người chằng lưới điện để đánh bắt cá, xả rác bừa bãi, đối diện cả với những đe dọa “bắt nạt” trong thế giới tự nhiên tưởng thơ mộng nhưng lại ẩn chứa quá nhiều thách thức.

4.1. Cá Linh đi học cung cấp tri thức quý báu về sông nước miền Tây cho các em thiếu nhi

Cá Linh đi học của Lê Quang Trọng là một tác phẩm mang đến cho bạn đọc thiếu nhi nhiều trải nghiệm thú vị về thế giới tự nhiên của miền đồng bằng sông nước. Truyện mở đầu với những lời giới thiệu về loài cá Linh đầy bí ẩn, lôi cuốn: “Cá Linh có nghĩa là con cá có linh tính. Bởi cứ sau ngày giỗ Tổ, tất cả những con cá linh non như các con sẽ bắt đầu thực hiện cuộc di cư câu thực về hạ lưu. Đây vừa là cuộc phiêu lưu, vừa là cuộc đi học để lớn khôn. Và đến ngày mừng Mười tháng Mười, khi đã trưởng thành và tốt nghiệp trường học sông Cửu Long, các con sẽ được thiên nhiên mách bảo để kéo bầy đàn từ già đồng ruộng hạ lưu, ra sông để trở về quê hương Biển Hồ. Suốt hàng ngàn năm qua, bất kể thời tiết, dòng chảy có thay đổi, gia tộc chúng tôi vẫn đúng hẹn không sai chút nào” (Trọng, 2023, tr.7). Và cũng từ đây, Linh Ông học được nhiều bài học từ những người bạn, từ những lần gặp nạn và cả những lần bị các loài vật khác bắt nạt.

Với *Cá Linh đi học*, Lê Quang Trọng đã cung cấp các thông tin thú vị từ tên gọi, nguồn gốc sinh ra đến tập tính “du thủy” câu thực của loài cá này cho các bạn đọc thiếu nhi. “Khi ông trời tạo nên loài cá, ông đã tạo ra cá chép trước. Sau đó ông buồn ngủ quá, nên lấy một con cá chép con, nặn lại thành cá linh chúng tôi, rồi thả chúng tôi vào dòng sông Mê Kông” (Trọng, 2023, tr.14). Cách giới thiệu nguồn gốc vừa mang tính huyền thoại vừa gần gũi với suy nghĩ của con trẻ, nên lôi cuốn các em trên từng trang viết trong chuyến phiêu lưu kì thú của Linh Ông. “Đối với chúng tôi, cuộc phiêu lưu này là một trường học, mà bất cứ con cá linh nào cũng phải trải qua, trước khi trở về lại quê hương để sinh sôi kế tiếp” (Trọng, 2023, tr.15). Tập tính du thủy của họ nhà cá Linh được Lê Quang Trọng để cho ông Linh Tía - vị trưởng tộc của loài cá Linh kể lại cho con cháu nghe. Đó là những huyền thoại về loài cá có linh tính. Lời kể thể hiện niềm tự hào về nguồn gốc lại vừa là cách ông Linh Tía dạy cho con cháu về truyền thống quý báu của một loài cá đặc biệt. “Họ nói rằng, đời cá linh di cư nào cũng phải vượt qua những thử thách, cũng như trẻ con đi học,

phải qua nhiều lớp thì mới trưởng thành. Trẻ con đến trường, cứ sau một cấp sẽ có đợt thi, thì cá linh chúng tôi cũng có những đợt “thi” qua ải như vậy. Khác một điều, với cá, hiếm có cơ hội để “thi lại” nếu bị... rớt” (Trang, 2023, tr.43). Lối so sánh giữa chuyện đến trường để “trưởng thành” của cá Linh với các em thiếu nhi khiến cho câu chuyện về loài cá trở nên gần gũi, dễ hiểu. Đồng thời cũng thấy được sự yêu mến của tác giả về loài cá cũng như cất lên tiếng nói về trách nhiệm bảo vệ môi trường tự nhiên giống chúng ta đang bảo vệ cuộc sống trong lành cho trẻ em.

Cá Linh đi học có độ dài hơn 100 trang, nhỏ nhưng đã vẽ ra trước mắt cho các em thiếu nhi về thế giới sinh vật vùng đồng bằng sông Cửu Long sinh động. Đó là khả năng bơi và lặn sâu hơn cá Heo của loài cá Linh: “ở đáy sông nước rất trong, nhưng nhà cá mình lặn sâu dễ bị mất hơi nên hiếm ai đến đáy sông ngắm cảnh, ngoài những con cá linh to lớn” (Trang, 2023, tr.24). Cũng nhờ khả năng lặn sâu hơn so với cá Heo, cho nên trong một lần bị con người đánh thuốc nổ, Linh Ông đã thoát được một nạn. Hay đó là những kiến thức về Nóc Mít, khả năng lột xác của Tôm Bọc... Nóc Mít là một tay giang hồ ở vùng này. “Bình thường nó teo lại y hệt như con cá với bộ dạng hiền từ và áo quần chỉnh tề xinh xắn. Những khi đụng chuyện, nó sẽ lộ ra là quả bóng da tròn tựa với cái miệng có đôi hàm răng sắc nhọn hung hăng. Bọn đó không sợ trời không sợ đất, đến con người, bọn nó còn dám cắn cho đứt thịt” (Trang, 2023, tr.32). “Bọn nó có nọc độc hơn cả rắn hổ” (Trang, 2023, tr.32). Với những thông tin độc đáo, bất ngờ này đã lôi cuốn sự tò mò của các em thiếu nhi. Đồng thời cung cấp cho các em những hiểu biết về thế giới xung quanh để vừa khám phá, hiểu biết vừa học tập trải nghiệm lớn khôn.

Từ góc nhìn của con trẻ, Lê Quang Trang đã giải thích về nguồn gốc của trời, đất, vũ trụ một cách giản dị, gần gũi. Sự ra đời của trời, đất, vũ trụ được ông Linh Tía - trưởng tộc dòng học cá Linh kể lại bằng sự từng trải và hiểu biết: “Năm xưa năm xưa, Tạo Hóa đã hoài thai một cái trứng thật to, tên trứng là Vũ Trụ. Đó là cái trứng duy nhất ở trên đời không bao giờ nở, bởi trứng chứa ông Trời mà” (Trang, 2023, tr.9). “Trời liền lấy móng tay mình, cào cào lên quả đất. Đột nhiên nơi những đường cào ngoằn ngoèo hóa thành những dòng sông. Thích thú với huyền năng đặc biệt của mình, bé Trời liền lấy mớ đất dư ra sau khi cào lên quả đất, để tạo thành núi non, cây cối, muông thú chim trời cá nước” (Trang, 2023, tr.10). Những giải thích ngây thơ và huyền ảo về sự hình thành vũ trụ đã khiến cho các em thiếu nhi trở nên say mê, thích thú. Các tác phẩm dành

cho trẻ em đôi khi không cần phải chính xác hóa sự thật mà bằng cảm, cách nhìn giản dị, trong sáng có phần ngây ngô sẽ lôi cuốn được các em vào thế giới nghệ thuật đầy mơ mộng.

Cá Linh đi học còn là tác phẩm cung cấp cho các em thiếu nhi về những bài học đạo đức trong cách ứng xử với thế giới xung quanh, với bạn bè, gia đình, đồng loại, với thiên nhiên, quê hương... Văn hóa ứng xử trọng tình, đề cao nghĩa hiệp, giàu yêu thương trong cách đối nhân xử thế trở thành truyền thống của loài cá Linh. Đó là bài học làm gương từ cụ Linh Tía. Ông Linh Tía đã sống cuộc đời đầy sóng gió nhưng oai hùng, đối diện với bao lần sinh tử, từng trải và có nhiều mối quan hệ đã trở thành nguồn động lực tinh thần, tấm gương đạo đức cho các thế hệ con cháu như Linh Ông học theo. “Lòng tôi dâng lên niềm hâm mộ ông Linh Tía vô cùng. Tôi mơ ước mình được như ông, sẽ đi ngao du đây đó nhiều lần” (Trang, 2023, tr.17). Đối với trẻ em, người lớn trở thành mẫu mực, trở thành điểm tựa đạo đức để học tập, noi theo. Trong thời đại với nhiều biến thiên các giá trị, chuẩn mực đạo đức bị đảo lộn, câu chuyện *Cá Linh đi học* như một lời nhắc nhở đối với các bậc phụ huynh về cách giáo dục con trẻ. Không phải bằng những lời rao giảng khuôn sáo, khô khan, áp đặt mà chính nhân cách của người lớn trở thành bài học lớn nhất, hay nhất cho trẻ em.

Trên hành trình vạn dặm để khôn lớn, Linh Ông luôn ghi nhớ những bài học, lời răn dạy, giáo dục từ gia đình. Bố, mẹ, ông nội, anh em của Linh Ông luôn dõi theo trên bước đường “đi học” của chú. Những lúc được ai đó giúp đỡ, hay gặp những hoạn nạn khó khăn, Linh Ông lại lấy gia đình, quê hương, anh em đồng loại để làm điểm tựa vượt qua. Sau khi gặp ông Cá Hồ và được ông giúp đỡ bơi qua một khoảng sông nguy hiểm, Linh Ông có “Niềm ao ước đi tìm lại anh em, mau chóng lớn để trở về với quê hương, gia đình và đặc biệt là với ông nội” (Trang, 2023, tr.62). Được trở về với quê hương, gia đình trở thành ngọn lửa thôi thúc và hi vọng trong lòng Linh Ông. Gia đình, quê hương là nơi bình yên nhất, miền trú ngụ yên ả cho bất kì ai trong cuộc đời chúng ta.

Cũng như những đứa trẻ khác, Linh Ông xem mẹ là bến bờ tình yêu thương, là điểm tựa vững chắc nhất về tinh thần để chú thực hiện khát vọng lớn. Sự yêu thương, khích lệ của người mẹ vừa là bài học vừa là sức mạnh để Linh Ông lên đường như một chàng trai mạnh mẽ, kiên cường. Bất kì người mẹ nào cũng đều dành cho con một tình yêu thương đặc biệt, nhất là Linh Ông khi sinh ra yếu ớt hơn các anh chị cùng lứa. Người mẹ đã cho Linh Ông ra ở riêng

khi mới năm ngày tuổi. Ở riêng để trải nghiệm thử thách, để trưởng thành. Trong một lần Linh Ông bị con nước đột ngột xô trôi đi và va vào tảng đá thật to. Cuối cùng được ông Linh Tía cho uống một liều thuốc thần dược và khỏe mạnh. Lần tai nạn đầu tiên này cũng là thử thách để Linh Ông và anh em biết tự lập hơn, từng trải hơn. Được sự khích lệ, động viên, răn dạy của người mẹ, Linh Ông tự tin bước chân vào hành trình du thủy: “Khó lắm con, nhưng mẹ tin con sẽ làm được!” (Trạng, 2023, tr.17). Người mẹ đã dạy cho Linh Ông nhiều bài học ở đời về cách đối nhân xử thế. “Mẹ tôi dạy: “Ở đời, mình phải biết ơn người đã cứu giúp mình. Và trả ơn là sự đáp đền không bao giờ cùng tận” (Trạng, 2023, tr.38). Hình ảnh người mẹ theo suốt dọc đường đi của Linh Ông và xuất hiện trong cả những giấc mơ. Khi gặp hoạn nạn, thử thách, Linh Ông luôn nhớ những lời căn dặn của ba mẹ: “mình hãy nghĩ đến điều tích cực nhất” (Trạng, 2023, tr.39). Trong lần gặp ông Sáu Năm Chèo đề hỏi đến khi nào được sống công bằng với loài người, đối diện với nhiều nguy hiểm, Linh Ông nhớ lời mẹ dặn: “khi sợ sệt trước điều gì, mình đừng nghĩ đến điều tồi tệ đó nữa, mà hãy nghĩ đến kết quả tươi sáng nhất, thì nỗi sợ sẽ tan đi” (Trạng, 2023, tr.50). Có thể thấy, cũng giống như bất kì em bé nào, chú Linh Ông xem gia đình, quê hương, đồng loại vừa là môi trường tự nhiên, vừa là môi trường tinh thần để giúp chú hoàn thành sứ mệnh của mình.

Cá Linh đi học là tác phẩm đề cao nội dung tình cảm bạn bè. Đây cũng chính là những đặc tính, phẩm chất của các em thiếu nhi. Trẻ em coi trọng tình bạn. Xem đó là một lẽ sống cao đẹp. Linh Ông cũng vậy, chú có tình cảm thật đẹp, thật trong sáng với cá Heo, với Tôm Bọc, Rô ron,... Linh Ông vô cùng đau đớn khi chưa đi được bao xa thì cá Heo đã bị con người dùng điện kích chết. “Lòng tôi đau đớn biết bao nhiêu. Không muốn đi nữa, tôi muốn trở về với ba mẹ, với quê hương mình, ngay tức khắc” (Trạng, 2023, tr.26). Điều này khiến cho Linh Ông muốn bỏ cuộc, muốn trở lại quê nhà. Phía trước con đường ngao du không hề vui, thích thú như chú ta từng tưởng tượng. Nhưng cuối cùng, Linh Ông nhớ tới lời mẹ dặn: mỗi khi gặp khó khăn thì đừng nghĩ tới khó khăn đó nữa nên đã lựa chọn hành trình đi tiếp, đi tiếp để gặp thêm những người bạn mới. Cuộc gặp gỡ với Tôm Bọc đã giúp cho Linh Ông có thêm nhiều điều thú vị. Nhờ Tôm Bọc mà Linh Ông thoát được sự hống hách của Nóc Mít và cũng nhờ Linh Ông mà Tôm Bọc đã thoát ra khỏi cái “bọc” của mình, được thoát xác và sống cuộc sống vui vẻ. “Phù sa của tôi chính là bạn Tôm. Dường như có sợi dây gắn kết nào đó giữa Tôm và tôi, làm cho

tôi thấy cậu thật là gần gũi và quen thuộc” (Trạng, 2023, tr.39).

Tình bạn giữa Tôm Bọc và Linh Ông cũng đã cho bạn đọc thiếu nhi về bài học không được chế giễu về những khiếm khuyết, thiếu sót của người khác. Khi chưa hiểu về lý do vì sao Tôm Bọc có tên ngộ ngộ như vậy nhưng khi nguyên nhân thì chúng ta có cái nhìn bao dung hơn, cảm thông hơn. Cuộc chia tay giữa Linh Ông và Tôm Bọc thật nhiều cảm xúc, đem đến cho các em thiếu nhi bài học về sự hy sinh trong tình bạn. Vì sợ Tôm Bọc không tự chăm sóc được mình khi mới lột xác nên Linh Ông đã ở lại mấy ngày chăm sóc bạn. Vì không muốn Linh Ông lỡ chuyến du thủy nên Tôm Bọc đã trốn Linh Ông và để lại một bức thư trên tấm lá dừa... Sự chia sẻ, nhường nhịn, hy sinh cho nhau trở thành vẻ đẹp tình bạn trong sáng, chân thành của hai người bạn không cùng loài. Đây cũng chính là thông điệp tình bạn sâu xa mà Lê Quang Trạng muốn nhắn gửi với bạn đọc thiếu nhi: tình bạn là không phân biệt giống loài, không phân biệt môi trường, việc tạo xây một tình cảm đẹp là chân lý của tình bạn.

Câu hỏi của Linh Ông dành cho ông Sáu Năm Chèo láy đi láy lại nhiều lần như một sự chất vấn của tác giả đối với con người: “Bao giờ thì những loài sinh vật nhỏ bé như chúng tôi sẽ được sống bình đẳng với con người” (Trạng, 2023, tr.93). Kết thúc tác phẩm, ông Sáu Năm Chèo và cả cụ Rùa cũng không trả lời, hay chính xác hơn là các cụ cũng không biết đáp án. Sự bất lực của ông Sáu Năm Chèo và cả cụ Rùa trước câu hỏi của Linh Ông cũng như sự day dứt mãi không thôi của chú cá Linh nhỏ bé này cũng chính là lời cảnh tỉnh cho con người về đạo đức của họ đối với sinh vật tự nhiên, với môi trường sống đang đe dọa trực tiếp đến môi trường sống của nhân loại.

4.2. *Cá Linh đi học và những vấn đề sinh thái*

Trước bối cảnh thế giới toàn cầu đang phải đối mặt với hàng loạt vấn nạn như biến đổi khí hậu, thảm họa thiên nhiên, ô nhiễm môi trường, cạn kiệt tài nguyên,... thì văn học nói chung, văn học thiếu nhi nói riêng càng thể hiện rõ tư tưởng sinh thái, cảnh tỉnh con người về những nguy cơ tha hóa sinh thái tự nhiên và nhân văn. Ở Việt Nam, nhất là Đồng bằng sông Cửu Long trong những năm gần đây trở thành một trong những vùng đất nhạy cảm, chịu tác động sâu sắc từ sự thay đổi khí hậu nhanh chóng. Việc thích ứng bằng cách “thỏa hiệp” với sự thay đổi đó thể hiện sự bất lực của con người trong việc bảo vệ môi trường tự nhiên. Sông Mê Kông không chỉ có vai trò sinh kế đối với các quốc gia mà nó chảy qua mà đang trở thành vấn đề toàn cầu.

Việc chung tay bảo vệ môi trường sinh thái ở đây trở nên cấp thiết, quan trọng hơn bao giờ hết. Văn học trở thành lĩnh vực đóng vai trò đặc biệt trong việc tác động đến nhận thức của con người về môi trường và sự biến đổi khí hậu hiện nay.

Bên cạnh câu chuyện về cuộc “du thủy” đầy thú vị, hấp dẫn của Linh Ông, *Cá Linh đi học* của nhà văn trẻ Lê Quang Trọng cũng đặt ra nhiều vấn đề sinh thái. Cuộc hành trình của chú cá Linh gặp nhiều khó khăn, thử thách, nguy hiểm phần đa không phải từ thế giới môi trường sông nước mà là từ những hiểm họa do con người tạo nên. Việc xả rác vào môi trường tự nhiên không chỉ gây ô nhiễm nguồn nước trong cách kênh rạch, sông ngòi mà còn là mối hiểm họa cho những loài sinh vật sống trong môi trường đó. Các túi bao ni lông bị con người vứt bừa bãi đã gây ra tai nạn cho Tôm Bọc. “Trong lần đi kiếm ăn, tôi bị cái bọc ni lông trôi lững lờ chụp tới. Sóng xô cái bọc trôi nhanh quá, tôi không kịp chạy nên cái bọc cuốn lấy tôi như người ta quăng chài lưới vậy” (Trạng, 2023, tr.34).

Sau khi được sự giúp đỡ vô điều kiện của ông cá Hồ bơi qua đoạn nước chảy xiết, nguy hiểm, Linh Ông chứng kiến cảnh nhà người thân của Rô ron bị điện giật chết. “Nhưng chỉ hôm sau, người ta đã đến xiết ngay ở cá. Dì chết, họ mang lên nường. Những đứa con của dì thì chết la liệt, chỉ còn sót một đứa, nó may mắn trốn thoát. Nhưng nó bị điện giật nên trở chứng thần kinh” (Trạng, 2023, tr.89). Với phương thức xẹt điện của con người đã biến sinh vật của con kinh thành tàn phế. “Dọc con kinh này, tôi thấy không ít những ông cá, bà cá già nua lụm cùm mà thân hình eo ọt, đẹt ngát và nhỏ bé. Có ông bị dị tật công queo, hơi thật khó nhọc” (Trạng, 2023, tr.89). Chi tiết nhỏ, tưởng như để cho Linh Ông kể với mục đích bộc lộ sự đồng cảm của nhân vật chính với thằng Rô ron nhưng lại gây ám ảnh đối với bạn đọc.

Không chỉ ở kinh, sông mà cả trong đồng ruộng cũng giăng mắc biết bao cạm bẫy chết chóc. Để tăng năng suất cây trồng mà con người dùng các loại thuốc hóa học nhằm tiêu diệt cỏ dại, tiêu diệt ốc bươu vàng ăn hại cho lúa. Nhưng đồng thời cũng tiêu diệt luôn cả những sinh vật còn lại. Cả nhà Rô đều bị chết yểu do “mùa đó người ta xịt thuốc diệt ốc bươu vàng, trứng của thằng Rô bị dị tật, nở ra cả bầy đều chết yểu”. Cuộc hành trình bỏ nhà ra đi của thằng Rô từ đồng ruộng ra đến bờ kinh cũng giống như Linh Ông nhiều chông gai, hiểm họa.

Sự phát triển của các nhà máy, sự ra đời của thức ăn công nghiệp hiện đại và cũng vì những lợi nhuận mà nó mang lại. Nên con người đã “đầu độc” lẫn nhau bằng những thức ăn độc hại, nguy hiểm. Cứ

tưởng rằng không ảnh hưởng đến các sinh vật khác. Nhưng câu chuyện của gia đình nhà cá Lóc đã cho người đọc thấy được sự nguy hiểm của các thức đồ ăn tẩm ướp chất hóa học. Đạo đó có tin đồn, chỗ ống thoát nước của nhà máy có nhiều thịt vụn, rất nhiều loài sinh vật đến đó kiếm ăn. Vừa mới ăn thì: “ông Lóc đột nhiên biến dạng. Đầu ông nổi lên những cục u như những cái sừng to tướng. Vẩy ở lưng bụng dựng đứng lên, toàn thân phủ màu đỏ chót như máu” (Trạng, 2023, tr.100). Sự biến dạng của ông Lóc khiến cho lũ con hoảng sợ, đến vợ ông cũng không nhận ra ông. Với hy vọng sự dị dạng của ông Lóc sẽ là bài học cảnh tỉnh cho con người về vấn nạn an toàn thực phẩm.

Hành trình của Linh Ông và Rô ron có lẽ thú vị, hấp dẫn đối với bạn đọc thiếu nhi chính là cuộc chạy thoát khỏi bàn tay của con người. Lần đó Rô và Linh Ông bị dính lưới, bị con người bắt lên khỏi mặt nước. Bị sang qua sang lại mấy lần chỗ ở, “hầu như tôi và thằng Rô đều bị mất trí nhớ tạm thời” (Trạng, 2023, tr.68). Sau đó, bị đưa ra chợ bán, được một cậu bé mua về và thả vào trong bể cá, sống cùng với cá Ba Đuôi. Cuộc sống mới trong cảnh “cá chậu chim lồng” khiến cho Linh Ông và Rô ron không thể thích nghi được. Cho đến một ngày, Ba Đuôi bày mưu giả chết để được cậu bé thả lại dòng kinh. Được giải thoát khỏi bể cá chật hẹp, Linh Ông và Rô ron cũng kịp bổ sung cho mình một bài học sâu sắc ở đời. Tưởng rằng khi thả Linh Ông và Rô ron ra thì “cậu bé sẽ nhảy cẫng lên khi thấy hai đứa tôi vẫn sống, rồi kêu mẹ bắt lại cho bằng được” (Trạng, 2023, tr.84). Nhưng không như vậy, cậu bé đã rất vui rồi vẫy tay chào. “Nhưng tôi biết cậu đang nói những lời tiễn biệt tốt đẹp nhất cho hai đứa” (Trạng, 2023, tr.84). Hóa ra, trong thâm sâu nhân cách cậu bé kia có lòng trắc ẩn. Linh Ông cũng triết lý về bài học về con người sâu sắc. “Qua chút hành động đó, tôi tin cậu ta khi lớn lên sẽ là người lương thiện và tử tế. Ông Linh Tía bảo: “nhân chi sở, tính bản thiện”, mọi đứa trẻ sinh ra trên đời đều có cái gốc là hiền từ, còn có giữ được thiện lương đó đến lớn hay không, phần nhiều do thói quen hành xử mỗi ngày mà thành” (Trạng, 2023, tr.84-85). Hình ảnh cậu bé giải thoát cho Linh Ông và Rô ron là hi vọng của nhà văn về một thế hệ tương lai con người biết cách ứng xử có văn hóa hơn, đạo đức hơn với thế giới môi trường tự nhiên. Đồng thời, đây cũng là lời nhắn nhủ của Lê Quang Trọng: việc giáo dục bảo vệ thế giới tự nhiên phải bắt nguồn từ khi còn nhỏ và đó là trách nhiệm của cả cộng đồng xã hội.

Cảm thức về quê hương trở đi trở lại nhiều lần trong tác phẩm. Trên con đường du thủy, Linh Ông không nguôi nhớ về quê hương: “Trước con gió

mặn, tôi nhớ về quê nhà bình yên và không có sóng gió nào làm chúng tôi nản chí” (Trạng, 2023, tr.94). Quê hương là niềm an ủi, là điểm tựa thương nhớ cho những lần vấp ngã trên đường đời. Quê hương cũng là thân được tinh thần để giúp chúng ta đứng lên mạnh mẽ, kiên cường trên hành lý vạn dặm. Với Linh Ông, đó còn là bài học về sự bình yên. “Sau này rong ruổi nhiều nơi, tôi nhận ra thêm rằng, không nơi nào bình yên như quê hương của mình” (Trạng, 2023, tr.94). Quê hương Biển Hồ nơi Linh Ông sinh ra chính là nơi nương tựa và chưa bao giờ tắt đi niềm hi vọng trong lòng trên con đường “đi học”.

5. Thảo luận

Truyện được kể ngôi thứ nhất là Linh Ông, điểm nhìn trần thuật bên trong cũng được đặt vào nhân vật chính của câu chuyện cũng từ đó hành trình của Linh Ông được kể một cách chi tiết, tỉ mỉ, ngoài ra những cảm xúc của nhân vật chính cũng được thể hiện trực tiếp trên văn bản.

Cá Linh đi học được xây dựng theo motif phiêu lưu quen thuộc. Cũng giống như chú Dế Mèn trong *Dế Mèn phiêu lưu kí* của Tô Hoài hay hai anh em Ong Béo và Ong Gầy trong *Ong Béo và Ong Gầy* của Uông Triều, chú Linh Ông được Lê Quang Trạng kể theo những chuyến phiêu lưu từ khi được sinh ra trong gia đình, được dạy dỗ bởi cha mẹ những bài học, lời căn dặn để lên đường tìm kiếm những bài học mới, khám phá chân trời mới. Trên con đường đi, cá Linh Ông gặp gỡ với bạn Cá Heo, với chú Rô ron, với mẹ con nhà Lóc, với cụ Rùa có tài tiên tri... cũng từ những va vấp ấy, Linh Ông học được những bài học đạo đức, lối ứng xử. Những tai nạn gặp phải trên đường giúp cho Linh Ông trưởng thành hơn, tự lập hơn. Đó cũng chính là bài học nhân sinh, bài học đạo đức mà Lê Quang Trạng muốn nhắn gửi tới các em thiếu nhi.

Một trong những yếu tố để *Cá Linh đi học* lôi cuốn bạn đọc thiếu nhi chính là thứ ngôn ngữ đậm chất Nam Bộ này. Bên cạnh lối diễn đạt trong ngôn ngữ miền sông nước thì Lê Quang Trạng đã chêm xen các loại ngôn ngữ đối thoại của các nhân vật với khẩu ngữ gần với lời ăn tiếng nói sinh hoạt hàng ngày của người dân Nam Bộ. Điều này đã khiến cho các bạn đọc thiếu nhi được đắm mình vào không gian của miền Nam thân thương, giàu cảm xúc. Việc tác giả đưa tên các địa danh Nam Bộ vào đã tạo nên không khí miền quê sông nước với vẻ đẹp đặc trưng của nó. Địa danh “Láng Sen” là một điều thú vị như thế. “Láng là từ Nôm, chỉ vùng địa hình trũng tự nhiên không sâu nhưng khá rộng, có nước đọng, nước không chảy, có những thực vật hoang dại đua nhau mọc, có nhiều tôm cá, cua tép tụ về

sinh sôi nảy nở, sát bên đường nước chảy nên do nước tràn lên làm ngập nước hoặc âm thấp quanh năm (Mười, 2021).

Bên cạnh thứ ngôn ngữ dân dã, mộc mạc đậm khẩu ngữ người dân Nam Bộ. Lê Quang Trạng còn sử dụng kiểu ngôn ngữ triết lý. Đối với các tác phẩm viết cho các em thiếu nhi, các nhà văn sẽ hạn chế tối đa sử dụng kiểu ngôn ngữ triết lý. Bởi nó xa lạ và khó hiểu đối với nhận thức của các em. Tuy nhiên, trong *Cá Linh đi học*, Lê Quang Trạng lại sử dụng thành công khi để cho khá nhiều lần Linh Ông triết lý. Cái triết lý này đơn giản và gần gũi với tư duy của các em thiếu nhi. Sau lần bị sa lưới và được một cậu bé mua ở chợ đem về nuôi trong cái bể chật chội, nhờ kế của Ba Đuôi mà thoát thân. Linh Ông đã triết lý: “tình yêu thương đôi khi phải đặt đúng chỗ thì mới nở hoa. Nhưng với những ai có tình yêu loài cá, thì nó tin chắc là không nở hoa lúc này thì cũng sẽ nở hoa lúc khác. Chỉ cần có hạt giống, thì sẽ lên cây vào mùa mưa thôi” (Trạng, 2023, tr.91). Hay đó là bài học, triết lý về sự học: “học là thứ lao động cả đời đều không thể nào hết được” (Trạng L.Q., 2023, 92). Chất triết lý trong ngôn ngữ đã giúp cho người đọc cảm nhận được về sự trưởng thành, chín chắn, lớn khôn của chú Cá Linh.

6. Kết luận

Cá Linh đi học của Lê Quang Trạng được nhận giải thưởng Văn học của Hội Nhà văn Việt Nam năm 2023 ở lĩnh vực văn học thiếu nhi, đây không chỉ là niềm vui của tác giả mà còn là sự khẳng định bút lực tiềm năng của cây bút trẻ người An Giang. Với lối kể chuyện dung dị mà lôi cuốn đậm chất Nam Bộ, chứa đựng yếu tố phiêu lưu hồi hộp khiến cho bạn đọc thiếu nhi khó rời trang sách, ngoài ra câu chuyện còn khơi gợi nhiều vấn đề về đạo đức, cảm thức quê hương, sinh thái,... Hành trình đi học thật đáng nhớ của chú Linh Ông đã thức tỉnh sâu thẳm trong mỗi con người chúng ta về thái độ, cách ứng xử xâu xí với người mẹ thiên nhiên, đồng thời thiên nhiên cũng đã cho chúng ta bài học về sự bao dung, độ lượng. Linh Ông quay về với quê hương Biển Hồ cũng chính là thông điệp mà Lê Quang Trạng muốn con người quay trở về quê hương thiên nhiên bằng thái độ ứng xử nhân văn hiền hòa nhất. “Sau này đi rong ruổi nhiều nơi, tôi nhận ra thêm rằng, không nơi nào bình yên như quê hương mình (...) nơi quê nhà (...) không có sóng gió nào làm chúng tôi nản chí!”. Đó không chỉ là nỗi niềm đau đáu của Linh Ông mà còn là khao khát của tác giả về các em thiếu nhi, thế hệ tương lai của đất nước về lối sống, nhân cách đối với môi trường tự nhiên, với xã hội và chính bản thân mình.

Tài liệu tham khảo

- Cheryll Glotfelty & Harold Fromm. (1996). *The ecocriticism Reader: Landmarks in literary ecology*. The university of Georgia Press, p.18.
- Mai, H. T. (2017). *Phê bình sinh thái là gì?*. Hà Nội: Nxb. Hội Nhà văn.
- Mười, T. (2021). *Phần hậu tố của từ “láng” trong phương ngữ Nam Bộ*
<https://baovinhlong.com.vn/van-hoa-giai-tri/202101/phan-hau-to-cua-tu-lang-trong-phuong-ngu-nam-bo-3038565/>, truy cập ngày 10/01/2021.
- Nhiều tác giả. (2018). *Phê bình sinh thái với văn xuôi Nam Bộ*. Hà Nội: Nxb. Văn hóa Văn nghệ.
- Nhiều tác giả. (2017). *Phê bình sinh thái: Tiếng nói bản địa - Tiếng nói toàn cầu*. Hà Nội: Nxb. Khoa học Xã hội.
- Nguyệt, T. T. A., Oanh, L. L. (2016). *Con người và tự nhiên trong văn xuôi Việt Nam sau 1975 từ góc nhìn phê bình sinh thái*. Nxb. Giáo dục Việt Nam. Hà Nội.
- Thy, N. T. T. (2017). *Rừng khô, suối cạn, biển độc... và văn chương*. Hà Nội: Nxb. Khoa học Xã hội.
- Trạng, L. Q. (2023). *Cá Linh đi học*. Hà Nội: Nxb. Kim Đồng.
- Sử, T. Đ. *Phê bình sinh thái tinh thần trong nghiên cứu văn học hiện nay*.
<https://trandinhso.wordpress.com/2015/02/09/phebinh-sinh-thai-tinh-than-trong-nghien-cuu-van-hoc-hien-nay/>, truy cập ngày 2/9/2015.
- Xuyên, V. N. (2016). *Văn học sinh thái và lí luận phê bình sinh thái*. (Hiểu, Đ. V. dịch).

CẢM QUAN SINH THÁI TRONG “CÁ LINH ĐI HỌC” CỦA LÊ QUANG TRẠNG

Nguyễn Thị Ngọc Hân

Trường Đại học Đồng Nai

Email: ngochan1078@gmail.com

Nhận bài: 26/02/2025; Phản biện: 12/3/2025; Tác giả sửa: 15/3/2025; Duyệt đăng: 25/3/2025; Phát hành: 28/4/2025

DOI: <https://doi.org/10.54163/ncdt/446>

Bảo vệ môi trường sinh thái là nhiệm vụ của toàn nhân loại trong mọi lĩnh vực, trong đó có văn học. Văn học thiếu nhi Việt Nam đã có nhiều thành tựu trong việc giáo dục đạo đức, cách ứng xử trong các mối quan hệ xã hội. Một trong những kết quả có ý nghĩa là tác động đến nhận thức, tình cảm của các em về ý thức, trách nhiệm bảo vệ môi trường sinh thái xung quanh cuộc sống. *Cá Linh đi học* là tác phẩm văn học thiếu nhi xuất sắc của Lê Quang Trạng không chỉ lời cuốn các em về cuộc hành trình thú vị của chú Linh Ông mà còn đặt ra nhiều vấn đề sinh thái. Bài viết tập trung nghiên cứu câu chuyện từ góc nhìn cảm quan sinh thái nhằm khơi dậy tình cảm, ý thức, trách nhiệm về một số vấn đề môi trường đặt ra hiện nay ở vùng Đồng bằng sông Cửu Long.

Từ khóa: *Cá Linh đi học; Cảm quan sinh thái; Môi trường tự nhiên; Văn học thiếu nhi; Đạo đức.*